

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE PENAL SPHERE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT'S ACTIVITY

Сенаторова О.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри міжнародного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Толстенко Ю.О.,

аспірант кафедри міжнародного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті розглядаються основні правила та принципи поводження з особами, позбавленими волі за вироком Міжнародного кримінального суду. Акцентується увага на функціонуючих в рамках МКС механізмах та органах, які забезпечують захист прав та свобод в'язнів. Детальніше розглядається такий нарізок діяльності МКС, як міжнародне співробітництво з державами в пенітенціарній сфері.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, ув'язнення, права в'язнів, Регламент МКС, Регламент Секретаріату МКС, Правила процедури і доказування.

В статье рассматриваются основные правила и принципы обращения с лицами, лишенными свободы по решению Международного уголовного суда. Акцентируется внимание на функционирующих в рамках МУС механизмах и органах, которые обеспечивают защиту прав и свобод заключенных. Подробно рассматривается такое направление деятельности МУС, как международное сотрудничество с государствами в пенитенциарной сфере.

Ключевые слова: Международный уголовный суд, права заключенных, заключение, Регламент МУС, Регламент Секретариата МУС, Правила процедуры и доказывания.

This article deals with the basic rules and principles for the treatment of persons deprived of their liberty by the International Criminal Court. It focuses on the mechanisms and organs which protect rights and freedoms of prisoners within the ICC. The article details the international cooperation of the ICC with countries in the penal field.

Key words: International criminal court, rights of prisoners, imprisonment, Regulations of the Court, Regulations of the Secretariat, Rules of Procedure and Evidence.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку нашого суспільства особливо виразно можна побачити зростання рівня злочинності. Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС) є першою постійно діючою міжнародною організацією універсального характеру, до компетенції якої входить переслідування фізичних осіб, відповідальних за агресію (запланована юрисдикція), геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Позбавлення волі зазвичай є основним різновидом кримінального покарання, яке призначає МКС. Особливою сферою, в якій реалізується захист прав людини, є сфера пенітенціарних відносин, в якій серед іншого здійснюється захист прав осіб, засуджених до відбування кримінальних покарань.

Стан дослідження. У вітчизняній доктрині міжнародного права на сьогоднішній день немає комплексних досліджень питань захисту прав осіб, позбавлених волі за рішенням МКС.

Мета статті. Розглянути основні правила та принципи поводження з особами, позбавленими волі за рішенням МКС, та проаналізувати діяльність основних механізмів та органів, відповідальних за дотримання прав таких в'язнів.

Виклад основного матеріалу. МКС є постійно діючою незалежною від ООН установою. До його юрисдикції можна віднести злочини, вчинені після набуття чинності Римським Статутом 1 липня 2002

р. Позбавлення волі зазвичай є основним різновидом кримінального покарання, яке призначає МКС. На відміну від основних правових документів Міжнародних кримінальних трибуналів щодо колишньої Югославії та щодо Руанди, Статут і Правила процедури і доказування (далі – ППД) МКС виокремлюють виконання вироків в окремі частину 10 і главу 12, що свідчить про приділення значної уваги цьому питанню [1, с. 184]. Іншими джерелами правового регулювання цих відносин є Регламент МКС (глава 7) і Регламент Секретаріату МКС (розділ 6).

Статут закріплює, що Суд може призначити покарання особі, визнаній винною у вчиненні злочину, передбаченого ст. 5 у вигляді «позбавлення волі на визначений строк, який рахується в роках, але не може перевищувати 30 років» (п. 1 (а), ч. 1, ст. 77 Статуту) та у вигляді «довічного позбавлення волі, але тільки в тих випадках, якщо це виправдано виключно тяжким характером злочину та індивідуальними обставинами щодо особи, визнаної винною у його вчиненні» (п. 2 (б), ч. 1, ст. 77 Статуту) [2].

При МКС функціонує центр ув'язнення, розташований в голландському тюремному комплексі у Схевенінгені – на околиці Гааги, Нідерланди. Його основною функцією є тримання під вартою осіб, затриманих МКС, в гуманних, безпечних та надійних умовах [2].

Відповідно до п. 90 Регламенту МКС, який було прийнято суддями Суду на П'ятій пленарній сесії в Гаазі 26 травня 2004 р., «Секретар Суду відповідає за всі аспекти управління пенітенціарним центром, в тому числі за забезпечення безпеки та порядку, та приймає всі пов'язані з цим рішення». Регламент закріплює наступне: «Поводження зі всіма ув'язненими центру повинно бути гуманним та таким, що не принижує невід'ємну гідність людської особистості. Забороняється будь-яка дискримінація в'язнів за такими ознаками, як стать, вік, раса, колір шкіри, релігія, вірування, політичні або інші переконання, національне, етнічне або соціальне походження, майнове становище та ін.» (п. 91 Регламенту Суду) [3]. Виконуючи свій мандат, Секретар повинен докладати зусиль для забезпечення психічного, фізичного та духовного благополуччя ув'язнених у пенітенціарному центрі осіб, забезпечувати функціонування ефективної системи тримання під вартою [3]. Чоловіків та жінок розташовують в різних блоках пенітенціарного центру. Наскільки це можливо засуджених осіб, щодо яких вже винесено вирок, тримають окремо від тих в'язнів, які очікують судового розгляду або щодо яких розглядається справа в порядку оскарження. В'язнів тримають в окремих камерах, за виключенням особливих обставин або випадків, коли начальник пенітенціарного центру вважає спільне тримання доцільним. Але це обов'язково необхідно узгодити з Секретарем (п. 195 Регламенту Суду).

Президія Суду може в будь-який час призначити одного з суддів для здійснення ним перевірки пенітенціарного центру і подальшого надання їй доповіді про умови тримання під вартою та про те, яким чином здійснюється керівництво центру. Президія на регулярній основі призначає незалежний інспекційний орган, який також здійснює інспекційні перевірки. Цей орган відповідальний за умови тримання в'язнів та поведіння з ними. (п. 94 Регламенту Суду). Крім того, в рамках своєї структури Президія створює спеціальну групу, яка сприяє здійсненню нею такої функції, як нагляд за виконанням вироків та умовами позбавлення волі (п. 113 Регламенту Суду). А відповідно до п. 150 Регламенту Секретаріату, прийнятого 6 березня 2006 р., «Секретар та начальник місця ув'язнення сприяють роботі незалежного інспекційного органу та надають йому всю відповідну інформацію, яка знаходиться у них в розпорядженні».

Кожен ув'язнений в пенітенціарному центрі має наступні права: (1) приймати участь у робочій програмі; (2) мати дозволені предмети одягу та речі особистого користування; (3) отримувати матеріали для читання, канцелярські приналежності для писання та інші предмети, необхідні для освіти та дозвілля; (4) регулярно отримувати інформацію про новини з газет, періодичних видань та інших радіо та телевізійних передач; (5) користуватися приміщеннями, обладнаними матеріалами для читання, письмовими приналежностями, телевізором, радіо та комп'ютером; (6) отримувати кореспонденцію,

листи та посилки; (7) приймати участь у спортивних заходах; (8) підтримувати зв'язок телефоном та поштою зі своїми рідними та іншими особами (Положення 99 Регламенту Суду) [4].

Регламент Секретаріату закріплює, що Секретар та начальник пенітенціарного центру зобов'язані забезпечувати права в'язнів. Зокрема, вони повинні надавати юридичну допомогу; здійснювати дипломатичне та консульське сприяння; забезпечувати духовний добробут ув'язнених шляхом організації відвідувань священика або духовного настоятеля кожної релігії та вірування, якої б він не дотримувався. Ув'язнені повинні бути забезпечені необхідним медичним обслуговуванням [5]. Їм надаються всі медичні послуги, в тому числі і стоматолога. В пенітенціарному центрі весь час знаходиться медсестра, його регулярно відвідує кваліфікований лікар-психіатр. В'язні мають право обирати лікаря, який може відвідувати та консульгувати його, але він при цьому повинен дотримуватися відповідних вимог. В'язень, якому необхідне спеціальне лікування, отримує його, по мірі можливості, в пенітенціарному центрі, але, за необхідності, його негайно переводять до іншого лікувального закладу. Секретар забезпечує тримання такої особи під вартою під час її перевезення. Якщо під вартою тримається особа, яка страждає на тяжкий психічний розлад або хворобу, Секретар повинен вжити необхідних заходів. За розпорядженням Палати таку особу переводять до спеціалізованого закладу для відповідного лікування (п. 103 Регламенту Суду) [4].

Регламент передбачає навіть створення спеціальних умов тримання під вартою ув'язнених-інвалідів, вагітних жінок і таких, що народили в пенітенціарному центрі (п. 161-165 Регламенту Секретаріату). Секретаріат виділяє спеціальне приміщення, в якому в'язні можуть навчатися та спілкуватися один з одним (п. 164 Регламенту Секретаріату). Він також готує спеціальну програму, яка передбачає можливість в'язнів на добровільній основі займатися фізкультурою, спортом та іншим дозвіллям (на відкритому повітрі та не менш ніж 1 годину) для того, щоб вони мали можливість постійно підтримувати свою фізичну форму, виконуючи для цього необхідні вправи (п. 165 Регламенту Секретаріату) [5].

На нашу думку, внутрішні пенітенціарні стандарти МКС можна вважати «еталоном». Саме такі стандарти необхідно впроваджувати на універсальному, регіональному та національному рівнях. Кількість місць у пенітенціарному центрі є обмеженою, тому без пенітенціарного співробітництва з державами МКС не може функціонувати. Самі держави заарештовують осіб і передають їх до Суду для розгляду справи. Зазвичай, саме у державних пенітенціарних установах відбуваються покарання у вигляді позбавлення волі. Міжнародне співробітництво – це міжнародно-правові відносини, які виникають між суб'єктами міжнародного права для вирішення певних завдань. Так, МКС є суб'єктом міжнародного права, він вступає у відносини з державами-учасниками, державами-неучасниками Статуту та іншими

міжнародними організаціями, які, в свою чергу, теж є суб'єктами міжнародного права. У Статуті питання виконання вироків державами врегульоване наступним чином. Відповідно до ст. 103 (п. 1 (а) ч. 1) Статуту «покарання у вигляді позбавлення волі відбувається у державі, призначеній Судом з переліку держав, що повідомили про свою готовність прийняти засуджених осіб». Коли держава робить заяву про готовність приймати осіб, щодо яких винесено вирок, вона може вказати умови такого прийняття, але вони повинні бути узгоджені з Судом (п. 2 (б), ч. 1 Статуту). Держава, яку призначено для відбування покарання у вигляді позбавлення волі у конкретній справі, негайно інформує Суд про те, чи згодна вона з цим призначенням чи ні (п. 3 (в) ч. 1 Статуту). Під час здійснення функцій МКС та реалізації його повноважень, а саме на стадії виконання вироку про позбавлення волі, між МКС та державою, яка надала згоду прийняти засуджену особу, виникають міжнародно-правові відносини з метою вирішення пенітенціарних завдань, які, в свою чергу, і є міжнародним співробітництвом в пенітенціарній сфері.

Статут передбачає, що держави-учасниці не зобов'язані приймати засуджених МКС осіб для відбування покарань. Вони можуть погоджуватися або ні. Однак при цьому держави повинні враховувати, що позитивним наслідком такої згоди є нормальне функціонування Суду. У Резолюції «Посилення виконання вироків», прийнятій Конференцією з огляду Статуту МКС, яка проходила з 31 травня по 11 червня 2010 р. у Кампалі, зазначено про «необхідність якнайширшої участі держав у виконанні вироків». Конференція з огляду наполегливо закликає держави-учасниці, які повідомили про свою готовність прийняти засуджених осіб, «активно сприяти міжнародному співробітництву на всіх рівнях, зокрема на регіональному та субрегіональному рівнях» [6].

У Резолюції, прийнятій ГА ООН на 67 сесії 22 серпня 2013 р., в якій міститься доповідь МКС, зазначено, що «вона закликає держави-учасниці Римського Статуту співробітничати з МКС у виконанні ним своїх функцій та нагадує про надання ними технічної допомоги в цій сфері». Також вона «схвалює сприяння та допомогу, які до цього часу надавали МКС держави-учасниці, а також держави-неучасниці, ООН та інші міжнародні та регіональні організації та закликає ті держави, які зобов'язані сприяти, чинити таке сприяння та допомогу в майбутньому, зокрема щодо арешту та передачі у розпорядження, виконання покарань та ін.» (ч. 9-10 Статуту) [7].

Особа, якій винесено вирок, може у будь-який час звернутися до Суду з клопотанням про переведення її до в'язниці іншої держави (ст. 104 Статуту). Відповідно до ч. 4 ст. 103 Статуту якщо жодна з держав не призначена, покарання у вигляді позбавлення волі відбувається у тюремному закладі, що надається державою місцеперебування Суду (це Нідерланди), за умовами, передбаченими в Угоді про штаб-квартиру. Всі витрати у такому випадку несе Суд. Слід звернути увагу також і на те, що особа, якій винесено вирок і яка знаходиться під вартою у державі його вико-

нання, не підлягає кримінальному переслідуванню чи покаранню або видачі третій державі за будь-які діяння, якщо тільки такі заходи не були затверджені Судом на прохання держави виконання вироку. Такі держави також не можуть звільнити особу до закінчення терміну покарання, на це має право тільки МКС і тільки по закінченню двох третин покарання або 25 років довічного ув'язнення, після огляду вироку [2].

Уряд Австрії першим підписав договір з МКС 27 жовтня 2005 р. Угода деталізує положення Статуту щодо співробітництва у сфері виконання кримінальних покарань. Великобританія стала другою країною, яка підписала таку ж угоду з Судом 8 листопада 2007 р. Суд підписав аналогічні угоди 1 червня 2010 р. з урядами Бельгії, Данії та Фінляндії, 17 травня 2011 р. – з Колумбією, 20 січня 2011 р. – з Сербією, 13 січня 2012 р. – з Малі [8]. 10 квітня 2014 р. набула чинності угода між урядом Бельгії та МКС про тимчасове звільнення затриманих на території Бельгії відповідно до рішень палат Суду. Бельгія стала першою країною, яка може приймати затриманих Судом осіб, для тимчасового тримання під вартою на умовах, встановлених таким компетентним органом Суду, як Палата. Ця угода також регулює процедуру тимчасового звільнення затриманої МКС особи, зокрема, консультації з Секретаріатом та бельгійською владою. Останнім таку індивідуальну заяву розглядає Суд. На нашу думку, такий різновид співробітництва є новим напрямком пенітенціарного співробітництва МКС з державами-членами Римського Статуту. «Ця угода є кроком вперед у розвитку співробітництва з МКС, і ми хотіли б висловити нашу подяку від імені бельгійської влади за її підтримку», – сказав Секретар Суду Герман фон Гебел. «Ми також сподіваємося, що ця угода стане стимулом для інших держав для підписання такої ж угоди з Судом», – додав він [9]. Суд співпрацює з Міжнародним комітетом Червоного Хреста (далі – МКЧХ). 13 квітня 2006 р. було підписано угоду між МКС та МКЧХ про відвідування осіб, позбавлених волі, відповідно до юрисдикції МКС [10].

Коли Суд призначає державу, в якій засуджена до позбавлення волі особа буде відбувати кримінальне покарання, він бере до уваги те, як в ній застосовуються «широко визнані міжнародні договірні стандарти поводження з в'язнями» (п. 2 (б) ч. 3 ст. 103 Статуту). І цей аспект є дуже важливим. На думку Антоніо Марчезі, посилення на «широко визнані стандарти» є «так би мовити універсальним, тобто задовільним як для тих, хто наполягає на тому, що міжнародні стандарти повинні належним чином застосовуватися в пенітенціарній практиці, так і для тих, хто вважає, що міжнародні стандарти про поводження з в'язнями є занадто високим порогом» [11]. Слід зазначити, що в результаті міжнародного співробітництва в пенітенціарній сфері розробляються та приймаються на міжнародному рівні положення, які у сучасній пенітенціарній теорії прийнято називати «міжнародними стандартами поводження із засудженими». В них зосереджено світовий досвід

кримінально-виконавчої практики, а також демократичні основи розвитку системи виконання кримінальних покарань. А сама система міжнародних пенітенціарних стандартів на сьогоднішній день досить велика та складна [12].

Відповідно до ч. 2 ст. 106 Статуту, умови позбавлення волі регулюються законодавством держави виконання вироку та повинні відповідати широко визнаним міжнародним договірним стандартам повождення з в'язнями. На думку Клауса Кресса та Горана Слютера, що приділили значну увагу дослідженню питань виконання покарань МКС, це означає, що юридично обов'язкову силу для держав мають тільки договірні зобов'язання, натомість рекомендаційні норми такої сили не мають [13, с. 802]. Іншої позиції дотримується Крістоф Сефферлінг, який вважає, що рекомендаційні пенітенціарні міжнародно-правові норми, визнані державами, мають таку ж юридичну силу за змістом цієї статті [14, с. 350].

Ці умови в будь-якому випадку не повинні бути більш або менш сприятливими, аніж ті, в яких тримаються ув'язнені, засуджені в державі виконання вироку за вчинення аналогічних злочинів. Листування між особою, якій винесено вирок, та судом повинно бути безперешкодним та конфіденційним (ч. 3 ст. 106 Статуту). Такі ж положення містяться і в пр. 211 ППД.

Розглянемо приклад справи МКС. У червні 2012 р. лідера конголезьких повстанців Томаса Д'іло було засуджено до 14-ти років позбавлення волі. До недавнього часу він очолював так званий Союз конголезьких патріотів (СКП) та командував його військовим «крилом» – Патріотичними силами зі звільнення Конго (ПСЗК). Д'іло обвинувачували у вербовці дітей віком до 15 років у підконтрольні йому збройні формування та залученні їх у бойові дії під час між-етнічного конфлікту, який відбувався на території Демократичної республіки Конго в провінції Ітурі у вересні 2002 – серпні 2003 р. В той час провінція була підконтрольною СКП, в якій постійно відбувалися конфлікти з іншими збройними угрупованнями. Дітей, які добровільно або примусово приєдналися до ПСЗК, направляли на навчання до військових таборів. «Правова система, створена Римським Статутом для боротьби з безкарністю найжахливіших військових злочинів, тепер запрацювала посправжньому. Епоха безкарності пройшла, попереду – епоха відповідальності», – так прокоментувала вирок президент асамблеї МКС Тійна Інтельман [15]. Але, незважаючи на те, який тяжкий злочин вчинив Томас Д'іло, умови його тримання обов'язково повинні відповідати загальноновизнаним міжнародним пенітенціарним стандартам, Статуту, ППД, Регламенту Суду та Регламенту Секретаріату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Касинюк О.В. Кримінально-процесуальні питання діяльності міжнародних кримінальних судів. Дисер. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 – Х. : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2004. – С. 184 (223 с.).
2. Офіційний сайт ВРУ. Римський Статут від 1.07.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
3. ICC web-site. ICC detention centre [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icc-cpi.int/iccdocs/PIDS/publications/DetentionCentreEng.pdf>.
4. Официальный сайт МУС. Регламент Суда от 26.05.2004. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/B920AD62-DF49-4010-8907-E0D8CC61EBA4/277532/ICCBD010104_Russian.pdf.
5. Официальный сайт МУС. Регламент Секретариата от 6.03.2006 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/A57F6A7F-4C20-4C11-A61F->
6. Конференция по обзору Римского Статута Международного уголовного суда (Кампала 31 мая – 11 июня 2010 года). Официальные отчеты. – Нидерланды : Издание Международного уголовного суда, 2010. – 14, 156 с.
7. United Nations High Commissioner for Refugees web-site. Resolution GA of UNO 22.08.2013 (A/68/314) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.refworld.org>.
8. Coalition for the ICC. A Universal Court with Global Support. Cooperation Agreements and Enforcement. Cooperation with States. Enforcement of Sentences. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iccnw.org/?mod=enforcement>.
9. ICC web-site. Press and Media. Press Releases. Belgium and ICC sign agreement on interim release of detainees [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/press%20and%20media/press%20releases/pages/pr993.aspx.
10. ICC web-site. Agreement between the International Criminal Court and the International Committee of the Red Cross on Visits to Persons deprived of Liberty Pursuant to the Jurisdiction of the International Criminal Court. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/A542057C-FB5F-4729-8DD4-8C0699DDE0A3/140159/ICCPRES020106_English.pdf.
11. Marchesi A. The Enforcement of Sentences of the International Criminal Court', in Flavia Lattanzi and William A. Schabas, eds., Essays on the Rome Statute of the ICC, Rome: Editrice il Sirente, 2000. – p. 434. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://books.google.com.ua>.
12. Костенко Н.И. Роль государств в исполнении наказания по приговору Международного Уголовного Суда // Право и политика. – 2001. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.by/portalus/modules/internationallaw/print.php?subaction=showfull&id=1095949561&archive=1254124015&start_from=&ucat=3&category=3.
13. Kress C., Sluiter G. Imprisonment // The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary. – New York: Oxford University Press, 2002. – Vol. 2. – P. 1802.
14. Safferling C. Towards an international Criminal Procedure. Oxford: Oxford University Press. – 2001. – P. 350.
15. Amnesty international web-site. Landmark ICC verdict over use of child soldiers (14 марта 2012). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amnesty.org/en/news/landmark-icc-verdict-over-use-child-soldiers-2012-03-14>.